

УДК 336.71+519.254

А.В. Бугаєнко, аспірант ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”

ВИКОРИСТАННЯ СКОРИНГ-ПРОЦЕСУ З МЕТОЮ ПРОВЕДЕННЯ ЩОКВАРТАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ КЛІЄНТІВ БАНКУ

У статті запропоновано методичку оцінки ризику проведення клієнтом операцій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, за допомогою автоматизованого скоринг-процесу. Зокрема, розроблено критерії для кількісної оцінки ризику проведення клієнтом банку операцій з легалізації “брудних” коштів.

Ключові слова: скоринг-процес, ризик, легалізація, оцінка.

Постановка проблеми. Сьогодні банки проводять оцінку ризику здійснення клієнтами операцій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, відповідно до постанови Національного банку України № 189, в якій визначено перелік критеріїв щодо віднесення клієнтів банків до клієнтів з високим або низьким ступенем ризику. Проте такий підхід не забезпечує кількісної оцінки ризику клієнта, що робить його мало інформативним для самого банку. Рішення про присвоєння клієнту високого або низького ступеня ризику приймається на основі проведеного “вручну” аналізу юридичної справи клієнта та здійснюваних ним операцій. Отже, запровадження в банках автоматизованих систем оцінки ризику здійснення клієнтом операцій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є вкрай актуальним і сприяє виходу на новий рівень ризик-менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх дослідженнях автори, як правило, не приділяють достатньої уваги саме кількісній оцінці ризикованості фінансової операції, яка в результаті визначає ступінь ризику клієнта. Так, М.В. Колдовський запропонував підхід щодо оцінки ризику проведення клієнтом банку операцій з відмивання коштів на основі визначення виду його економічної діяльності та географічної складової, що являє собою лише якісну сторону. Праці Н.В. Котилової та А.С. Кордичева присвячені розробкам скорингових моделей як інструмента оцінки ризику. Також науковці торкнулися питання застосування цих моделей для визначення рівня шахрайства.

Не вирішені раніше частини проблеми. Скорингові методи широко розповсюджені для прийняття рішення про видачу кредиту компанії. Проте питання застосування скоринг-моделей для оцінки ризику

проведення клієнтом банку операцій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, залишається відкритим.

Мета статті – скорингова оцінка клієнтів з метою визначення тих, які з найбільшою ймовірністю відмивають “брудні” кошти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до постанови Правління Національного банку України № 189 банками щоквартально здійснюється аналіз операцій клієнтів на відповідність їх фінансовому стану та суті діяльності [3]. Автоматизована оцінка ризиковості клієнтів банку проводиться на основі інформації про проведені ними операції. При цьому такі операції зовсім не обов’язково мають відповідати ознакам фінансового моніторингу [1]. Аналіз фінансових операцій доцільно здійснювати засобами програмно-технічного забезпечення банку, що ґрунтується на так званому скоринг-процесі.

Скоринг-процес є системою відбору операцій клієнтів, які відповідають певним критеріям. Процес дозволяє з усієї бази клієнтів зробити вибірку, в яку з великою вірогідністю потраплять клієнти, що займаються відмиванням коштів, але не потраплять звичайні клієнти. Програмно здійснюється аналіз всіх реквізитів платежу, при цьому враховується країна, банк, призначення платежу, сума, контрагент, а також інші пов’язані фактори. Графічно процес виявлення операцій з легалізації коштів відображено на рис. 1.

Рис. 1. Процес виявлення підозрілих операцій [2]

Скоринг-процес можна поділити на 3 етапи:
Групування клієнтів банку за певними ознаками (наприклад, юридичні та фізичні особи).

Перевірка кожного клієнта групи на відповідність певному індикатору.

Визначення клієнтів, які здійснюють підозрілі операції.

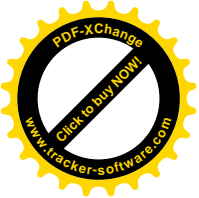
При здійсненні операцій клієнтам присвоюються певні індикатори. У кінці кожного кварталу клієнти, які відповідають одному чи декільком індикаторам, відбираються для подальшого аналізу. Приклади індикаторів наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Приблизний перелік індикаторів
для забезпечення скоринг-процесу**

№ пор.	Індикатор	Параметр відбору платежів
Власник рахунку		
1	Відкриття рахунку новому клієнту	Перевірка клієнтів, які у звітному періоді ¹ відкрили перший рахунок у банку
2	Дата реєстрації клієнта	Перевірка клієнтів, з моменту реєстрації яких не пройшло 3 місяців
3	Адреса власника рахунку	Перевірка клієнтів, які знаходяться в офшорних юрисдикціях і країнах, які не співпрацюють з FATF
4	Загальний оборот за всіма рахунками клієнта за звітний квартал	Відбір клієнтів, загальний оборот за звітний період перевищує певну суму (наприклад, 1 млн. грн.)
5	Оборот коштів за поточним рахунком клієнта	Перевірка на істотне (більше ніж у 2 рази) збільшення обороту коштів за рахунком клієнта
Фінансова операція		
1	Перевірка на схожість платежів за звітний період	Перевірка на наявність ідентичних деталей у платежах на користь одного одержувача від різних платників протягом звітного періоду
2	Перевірка на зарахування платежів від населення на користь однієї особи	Перевірка на зарахування на рахунок особи значної кількості платежів (наприклад 20) на суму, що не перевищує 150 тис. грн., у тому числі через касу банку, якщо діяльність особи не пов'язана з наданням послуг населенню
3	Перевірка на визначену суму	Перевірка на визначену внутрішніми документами суму (наприклад 1 млн. грн.) з метою отримання підтверджуючих документів для розуміння економічного змісту операції
4	Перевірка на зняття коштів готівкою за звітний квартал	Перевірка на зняття 70 % коштів готівкою за звітний період з метою встановлення відповідності операцій виду діяльності клієнта

¹ Тут і далі звітним періодом вважається квартал.

Продовж. табл. 1

№ пор.	Індикатор	Параметр відбору платежів
5	Перевірка на здійснення операцій в іноземній валюті	Перевірка на здійснення більше 30 % операцій в іноземній валюті за звітний період з метою отримання підтверджуючих документів
6	Перевірка на здійснення операцій із продажу іноземної валюти	Перевірка на здійснення більше 30 % операцій із продажу іноземної валюти за звітний період для з'ясування мети здійснення таких операцій
7	Перевірка на здійснення перерахувань за кордон за звітний період	Перевірка на здійснення за звітний період більше 30 % видаткових операцій клієнта із перерахуванням коштів за кордон з метою перевірки підтверджуючих документів

Використовуються такі типи індикаторів (табл. 2):

1. Статичні індикатори, показники яких мають чіткий грошовий вимір або прив'язані до конкретної дати (події, місця).
2. Динамічні індикатори, які визначаються у відсотках або сума за якими не має конкретного грошового виразу.

Оскільки більш інформативними для банку є кількісні оцінки, побудовані на накопиченні клієнтом певної кількості балів, то кожному з параметрів відповідає певний бал. Кінцевий бал клієнта – це сума балів за кожним параметром скорингової карти. Якщо за результатами скоринг-процесу клієнт отримав високий бал, то це може стати причиною включення його до групи клієнтів з високим ступенем ризику здійснення операцій з відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом.

Особливу увагу необхідно приділити такому показнику, як активність клієнта. Як правило, клієнти, які займаються легалізацією незаконних коштів, проводять багато операцій за рахунком. Для зручності всіх клієнтів банку поділено на три групи: юридичні особи, фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи. Поділ клієнтів може бути і більш детальним. Так, клієнтів-юридичних осіб можна додатково поділити за розміром бізнесу (великий, середній, малий) або за сферою діяльності (промисловість, сфера послуг). Чим детальнішим є поділ клієнтів, тим точнішими будуть результати проведеного аналізу, оскільки окремі операції є звичайними для одного виду бізнесу та сумнівними для іншого (наприклад, готівкові операції є типовими для підприємств роздрібною торгівлі). Бал проставляється залежно від ймовірності використання тієї чи іншої операції для відмивання коштів. Чим більша ймовірність, тим вищий бал присвоюється операції.

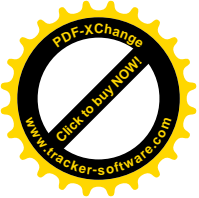
Одночасно зі змінами законодавства та запровадженням нових банківських продуктів варто проводити модернізацію скорингових карт, оскільки деякі показники стають більш значущими, а інші, навпаки, втрачають свою актуальність [4].

Таблиця 2

Приклад скоринг-процесу банківської установи

№ пор.	Індикатор	Динамічність	Клієнти – юридичні особи	Клієнти – фізичні особи – СПД	Клієнти – фізичні особи	Активність клієнта (активний / неактивний)	Бали
1	Відкриття рахунку новому клієнту	Статичний				Активний	1
2	Дата реєстрації клієнта	Статичний	до 3 місяців	до 3 місяців	–	Активний	5
3	Адреса власника рахунку	Статичний	FATF / офшор	–	–	Активний	5
4	Оборот коштів за поточним рахунком клієнта	Динамічний	>ніж у 2 рази	>ніж у 2 рази	>ніж у 2 рази	Активний	5
5	Загальний оборот за всіма рахунками клієнта за звітний період	Динамічний	>1 млн. грн.	>1 млн. грн.	>500 тис. грн.	Активний	5
6	Перевірка на схожість платежів за визначений звітний період	Статичний				Активний	5
7	Перевірка на зарахування платежів від населення	Статичний	–	<150 тис. грн.	<150 тис. грн.	Активний	10
8	Перевірка на визначену суму	Динамічний	>1 млн. грн.	>1 млн. грн.	>500 тис. грн.	Активний	10
9	Перевірка на зняття коштів готівкою за звітний період	Динамічний	>70 %	>70 %		Активний	10
10	Перевірка на здійснення операцій в іноземній валюті	Динамічний	>30 %	>30 %		Активний	1
11	Перевірка на здійснення операцій із продажу іноземної валюти	Динамічний	>30 %	>30 %	>30 %	Активний	1
12	Перевірка на здійснення перерахувань за кордон за звітний період	Динамічний	>30 %	>30 %		Активний	5

Результатом роботи системи є перелік клієнтів, показники, яким вони відповідають, і набрана сума балів. Такий звіт дозволить проаналізувати здійснені клієнтами операції на відповідність їх фінансовому стану та суті діяльності.

Якщо у відповідального працівника з фінансового моніторингу виникають підозри щодо певного клієнта, то він може ініціювати перевірку його діяльності, вимагати додаткову інформацію або змінити присвоєний йому рівень ризику.

Висновки. Запропонована методика оцінки ризику здійснення клієнтом операцій з легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, розроблена з метою виконання вимог постанови Національного банку № 189 щодо необхідності проведення щоквартального аналізу фінансових операцій клієнтів і допомагає більш точно оцінити ймовірність відмивання клієнтом “брудних” коштів.

Оскільки кожна окрема фінансова операція не містить ризику відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, а відповідний ризик створює їх сукупність, то подальші дослідження потрібно проводити, оцінюючи ризик платежів юридичних і фізичних осіб, за відповідно розробленими критеріями. На думку автора, у разі відповідності клієнта за результатами кварталу певному індикатору та присвоєння йому бала останні повинні складати суму із балами, присвоєними кожній операції, яка стала наслідком виконання показника. Така система рейтингових оцінок дозволить вчасно та якісно оцінити ступінь ризику клієнта та попередити відмивання коштів.

Список літератури

1. Колдовський, М. В. Оцінка ризику клієнта банку на предмет можливості ним проводити операції по легалізації доходів [Текст] / М. В. Колдовський, О. М. Ващенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми, 2009. – Т. 24. – С. 181–189.
2. Кредитный скоринг: выявление мошенничества [Электронный ресурс] // Материалы 3-й конференции [“Управление рисками в банковских учреждениях”], г. Москва. – Режим доступа : www.raexpert.ru.
3. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу від 14.05.2003 № 189 [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Разработка скоринговых карт [Электронный ресурс] / А. С. Кордичев, Н. В. Катилова. – Режим доступа : <http://www.scoringlab.ru/eng/section29/1/>.

Summary

In the article method of the risk estimation of conducting client operations for profits legalization got by criminal way is offered by using the automated scoring-process. In particular, criteria are developed for the quantitative estimation of the risk of involving the bank’s clients operations to the process of “dirty” money legalization.

Отримано 08.12.2010